

દિપવિજય કૃત 12 અંગ સજ્ઞાય - ૧૪૮૫૪૮

ડૉ.કિંજલ શાહ
પ્રાકૃત & પાલી વિભાગ,
ભાષા ભવન,
ગુજરાત યુનિવર્સિટી
અમદાવાદ -380009

કૃતિ પરિચય –

23 ગાથાની આ સજ્ઞાયમાં જૈન પરંપરામાં આગમને સમજવા અને તેનો અભ્યાસ કરવા માટે સજ્ઞાયની રચના કરેલી છે. આ સજ્ઞાય જૈન ધર્મનાં 12 અંગ આગમ પર આધારિત છે.

કૃતિકાર પરિચય

આ કૃતિનાં કર્તા દિપવિજયજી છે, જેમનાં વિષે આ કૃતિમાં કોઈ પરિચય મળેલ નથી. આ કૃતિનો સમય 17-18મી સદી છે, જે સમયમાં જૈન ગુર્જર કવિયોં નામની કૃતિમાં ઘણાં દિપવિજય વિષે માહિતી છે, અપિતુ આ કૃતિમાં વધારે માહિતી ન હોવાથી આપણે જાણી શક્યાં નથી.

હસ્તપ્રત પરિચય

પ્રસ્તુત કૃતિનું સંપાદન આચાર્ય શ્રી કૈલાસસાગરસૂરિ જ્ઞાનમંદિર, કોબા સ્થિત પ્રત ક્રમાંક ૧૪૮૫૪૮ નાં આધારે કરેલ છે. પ્રત ઘણી જુની હોવાનું માલુમ પડે છે. આ પ્રત બે પત્રની છે. અક્ષર સારી રીતે જણાતા નથી. સંપાદન અર્થે આ પ્રત આપવા બદલ કોબા જ્ઞાન ભંડારના વ્યવસ્થાપકોનો ખૂબ ખૂબ આભાર।

કૃતિ સમય-ભાષા

પ્રત તથા આ પ્રકારની રચનાનો સમય 17મી થી 18મી સદીનો માનવમાં આવે છે. આ કૃતિમાં મુખ્ય જૂની ગુજરાતી, પ્રાકૃત તથા સંસ્કૃતમાં રચાયેલી છે. આ સજ્ઞાયની ભાષા શૈલી મિશ્રિત જોવા મળે છે. અહીં નીચે ટેબલમાં 12 અંગ સજ્ઞાય માં રહેલા થોડા ઉદાહરણ નીચે દર્શાવ્યા છે. પ્રત્યેક પંક્તિ સાથે તેની ભાષા અને ટૂંકી નોંધ આપવામાં આવી છે.

પંક્તિ (હસ્તપ્રત માંથી)	ભાષા	ટિપ્પણી / સમજ
॥શ્રી પરમાત્મને નમઃ॥	સંસ્કૃત	મંગલાચરણ માટે સંસ્કૃત પ્રયોગ।
બ્રહ્મ સુતારે જગદીશ્વરી, જગજનની શિરધાર।	જુની ગુજરાતી	ભાવપૂર્ણ સ્તવન, ગુજરાતી છન્દ સાથે।
૯૫વિ બ્રહ્મા શિપીને, ચિત્તમાં ધરી ગુણ ધામ।	જુની ગુજરાતી	ગુજરાતી શબ્દસમૂહ + જૈન પરિભાષા।

द्रव्याणुं जोग कहें केवलि, प्राकृत
तोहि पार न आवे अंत।

द्रव्याणुं जेवां शब्द प्राकृत नां।

चिदानंद सिद्ध अनंत गूण, अपभ्रंश
प्रवर्ति वीर्य अनंत।

व्याकरणिक लक्षण अपभ्रंशनां
दर्शावे छे।

दिपविजय कवि इम कहे, संस्कृत-गुजराती मिश्रित
थासे रवि उद्योत।

कवि नुं नाम एवं श्लोकात्मक
रचना।

दूहा

॥श्री परमात्मने नमः॥

ब्रह्म सुता रे जगदिश्वरी, जगजननी शिरदार।

विणा धरी पाणि वीषे, भविक मन आधार॥१॥

एहवि ब्रह्मा लिपीने, चित्तमां धरी गूण धाम।

भगवड़ धूरे भाखियुं, गौतम करे प्रणाम॥२॥

ते माटे गुरुदेवने, प्रणमी धरी उलास।

स्वआतम माहे रमों, शिवपूर होवे वास॥३॥

सद्गुरु छे साचो सदा, सद्गुरु निर्मल ज्ञान।

सदा समरण तस गुण वर्ण, पामे अविचल ठाण॥४॥

गयणां गण कागद करूं, लेखण करु वनराय।

समुद्र सात साहि करु, गुरुं गुण लखा न जाय॥५॥

प्रवचन संघ सऊमां वडो, सर्व संघ मुखट।

आदि अनादि एह छे, भाखे जिनवर भूप॥६॥

आचार सुगडांग ठाणांग जे, समवायंग भगवति जेह।

ज्ञाता उपासक अंत अनुत्तर, प्रश्न विपाक चलि तेह॥७॥

विस कोडाकोडीने वलि, उपर छसि कोड।

अडसठ लाख सहस पांच पांचसे, द्वादशांगि पद जोड॥८॥

समोसरण सुरनर रचे, प्रौढ रुधि घणेर।

जिनवर तखते बेसतां, प्रवचन संघन मेय॥९॥

मधुर ध्वनि दीर्य देशना, स्यादवादमय वांणि।

सप्तति चौभंगिमय, निश्चल्प तस गूण ठाण॥१०॥

स्वगूणे स्याद आस्ति छे, परगुणे स्याद नास्ति।

खिर नीर भेदे करी, स्याद छे नास्ति आस्ति॥११॥

इण परे सप्त नर्ये करी, सात से भेद भगवंत।

द्रव्याणुं जोग कहें केवलि, तोहि पार न आवे अंत॥१२॥

द्रव्य खैत्र काल भावें करी, विचरे जिनवर जेह।

संवर भावे केवलि, शिव वधु पंमिं तेह॥१३॥

चिदानंद सिद्ध अनंत गूण, प्रवर्ति वीर्य अनंत।

अति गूण सहकार देव छे, ग्यान उपयोग नलि संत॥१४॥

तत्त्वात्म विर्य न फरी सके, तीणिं विर्य सहाय गूण ज्ञान।

स्वआतम माहें रमें, होवें सिव वधुमान॥१५॥

इंम तुमे प्रभुजि प्रति समय, स्वगुण सहाय रुप दान।

द्यो छो पिण कहि जायें नहि, दे बिजाते जायें कालेमान॥१६॥

अनंत दान स्वाधिन पर्णे स्यादि अनंतो काल।

तुमैं प्रभु स्वगुण रुप पात्रनैं, आपे अति चलवाल॥१७॥

इणि परि ज्ञान अखंड गूण, अनंत सुख गूणधाम।

केवली पण नवि कहि सकें, केवल णाणि नांम॥१८॥

ते कारण तुमैं भवि सेवो पद, गुरु महत जिम नवपद।

सूष्प अरीहित जे तिम गूरू सकल गुणवंत॥१९॥

देवगुरु शास्त्र पसाये करि, किधो उद्यम एह।

कोइने मन गमे न गमे, समजु ते समजण तेह॥२०॥

दिप कविये रचना करी, जिम सिर पर मुगट न होय।

प्रथम दूहो नवो करीस मुखतं बोल जोय॥२१॥

प्रझोतर समुचय पदे, नास ग्रंथनु एह।

सकल सिद्धांतनुं सार छे, सुणज्यो भवि तुमे तेह॥२२॥

द्वादशांगि अनादि छे, अखंड ज्ञाननी जोत।

दिपविजय कवि इम कहे, थासे रवि उद्योत॥२३॥ श्री

शब्दार्थ :

- (1) तखते – राजा, गादीनो धणी (2) भाखे -कहे (3) प्रवर्ति –शरू करेलुं
(5) कागद – कागळ, लेख (6) अनादि – पहेलुं नहि एवुं, शरूआतनुं नहि
(7) छसि - ८६